

A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945

Nemzeti rendvédelem-történetünk korszakait számba véve a polgári magyar nemzetállam kiépülésének és fejlődésének időszakához fűződnek azok a történelmi tapasztalatok, amelyek a leginkább hasznosíthatók az Európai Unió keretei között megújuló magyar állam számára.¹

E korszakba nem tekintem beletartozónak a Tanácsköztársaság időszakát, mivel az egy rendkívül rövid életű kísérlet volt csupán arra, hogy egy idegen kultúrkörnyezetben létrehozott állami formát hogyan lehetne Magyarországon bevezetni.² A Tanácsköztársaság nem csupán előzmény nélküli a magyar államiság, azon belül a magyar rendvédelem fejlődéstörténetében, hanem rövid fennállása miatt rendvédelmi humánpolitikai koncepció ki sem alakulhatott. Maga a vizsgálat tárgya hiányzik, hacsak nem tekintem az állam meghódításával foglalkozó lenini írások tartalmát témának, mivel a Tanácsköztársaság vezetői ennek szellemében végezték személyzeti munkájukat.³

A vizsgált kor köztörténeti szempontból ugyan két időszakra a dualizmus és a két világháború közötti periódusra bomlik, ám a rendvédelem humán viszonyai tekintetében e két periódus egységes folyamatot képez.⁴

Különösen a dualizmus időszakát tartom érdekesnek, mivel napjainkhoz hasonló körülmények között kialakított eredményes humánpolitika tapasztalatai vizsgálhatók.

- A kiegyezés után és a rendszerváltást követően egyaránt diktatórikus berendezkedést váltott fel a kor színvonalán álló demokratikus forma.

- Mindkét időszakban kiterbélyesedett a nemzeti szuverenitásunk, azonban egyben korlátozás tárgyává is vált.

- Mindegyik periódusban a politikai változásokat a gazdasági megélénkülés kísérte.

- A kiegyezést és a rendszerváltást követően is a magyar állam hosszan elnyúló fejlesztése követte, melyben a rendvédelem – az állam egészével összhangban – változott, a nyugat-európai trendeknek megfelelően.

- 1867-et és 1990-et követően az állami humánpolitika tekintetében az alapot a korábbi időszak rendszere képezte, melyet a fejlett nyugat-európai megoldásokkal igyekeztek korszerűvé tenni.⁵

A teljes humánpolitika, annak valamennyi vonzata, eredményei, hibái, irodalma és jogviszonya külön-külön is meghaladja egy tanulmány nyújtotta terjedelmű lehetőségeket. A humánpolitika kulcselemei azonban hasznos tanulságokat tartalmaznak, egyben pedig mozaikszerű összeállításukkal fény derül a korabeli humánpolitika lényegére, elvi alapjaira.⁶ A komplex korabeli humánpolitikának az általam kulcsfontosságúnak tartott szociális tartalmú elemeit kívánom bemutatni, nevezetesen:

- a nyugdíjat;

- a fizetési és pótléki rendszert.

Mielőtt belefognánk a részletek taglalásába néhány fontos elvi kérdés tisztázása célszerű. Nevezetesen a vizsgált időszak rendvédelmi személyi állománya humánpolitikai rendező alapelvének tekinthető, hogy:

- a magyar állam nem alakított ki a fegyveres szervezetekre önálló humánpolitikát, hanem egységes állami humánpolitika létezett, amelyet az állam alrendszerében tevékenykedők sajátos körülményeinek megfelelően alkalmaztak, de lényegi eltérések nélkül;

- a humánpolitika rendező elveként funkcionált, hogy az államnak biztosítani kell alkalmazottai számára az életvitel azon feltételeit, amelyet a betöltött állás társadalmi megbecsülése megkövetelt;

- az állami alkalmazottakról való gondoskodás nem merült ki csupán a fizetés biztosításában sőt a fizetés a gondoskodás egészében nem játszott nagyobb szerepet, mint a természetbeni juttatások;

- a gondoskodás valamilyen formában (özvegyi nyugdíj, családi pótlék, özvegyi lakásjogosultság stb.) kiterjedt az állami alkalmazottak közvetlen hozzátartozóira is.⁷

A nyugdíj az állami alkalmazottak szociális ellátásának sarkalatos részét képezte. Nem csupán a nyugdíjrendszer tartalma, hanem a pusztán léte is vonzó volt, hiszen a magán szférában a vizsgált időszakban válik fokozatosan elterjedtté a nyugdíjjogosultság. A magánszféra nyugdíjszabályozása az állami alkalmazottak nyugdíjrendszerének a regulációiból merített, annak kevésbé kedvező változatát kialakítva.

Az állami alkalmazottak nyugdíjrendszerének az volt a lényege, hogy a letöltött szolgálati évek számának a növekedésével gyarapodott a nyugdíj összege. A nyugdíj összegét pedig a nyugdíjjogosult fizetése alapján számították ki, tíz éves szolgálati viszony után szereztek az állami alkalmazottak nyugdíjjogosultságot, ekkor azonban még csupán a fizetésük 40%-ával megegyező nyugdíjat kaphat-

tak. A **nyugdíj mértéke** azonban minden leszolgált további évvel két %-ot nött. Ily módon 40 éves szolgálati viszony nyomán a fizetés 100%-ával lehetett nyugdíjba vonulni.

A XX. század elején a törvényi szabályozáson módosítottak. Rendkívül kevesen érték el ugyanis a 40 éves **szolgálati időt**. Különösen a fegyveres testületek személyi állománya körében érték el kevesen a maximális nyugdíjösszeg megállapításához szükséges szolgálati időt. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya köréből 1881 és 1912 között például csupán öt altiszt érte el a 40 éves szolgálati időt.⁸ A XX. század elején a nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati idő minimumát – a fegyveres szolgálatot ellátók körében – öt évre csökkentették szolgálati eredetű rokkantság vagy halál esetében. Ilyen körülmények létrejöttékor egyébként – méltányossági alapon – mérsékeltebb szolgálati idővel is megállapítható volt a nyugdíjjogosultság. A fegyveres szolgálatot ellátó állami alkalmazottaknál pedig az első 10 éves szolgálatot 15 évnek számították be. Ehhez kapcsolódott a fizetés 50%-át képező nyugdíj. Ily módon – évi 2%-os nyugdíjemeléssel számolva – további 25 éves szolgálati idő leltöltése nyomán 35 éves tényleges és 40 éves elismert munkaviszony után fizetése 100%-val vonulhattak nyugdíjba a fegyveres testületek tagjai.⁹

Ennél tovább nem is teljesíthetett szolgálatot senki.¹⁰ A **kötelező nyugdíjba vonulás** határa a fegyveres testületeknél, például a rendőrségnél 60. életév, illetve az államapparátus civil szférájában 65 éves életkor volt, ennél idősebb emberek nem tevékenykedhettek állami alkalmazotként.¹¹ 60 illetve 65 éves korban – tekintet nélkül a szolgálati időre – mindenkit nyugdíjaztak. Az nem fordulhatott elő, hogy az állami alkalmazottak 60 illetve 65 éves korukra a nyugdíjjogosultsághoz szükséges minimális szolgálati időt nem teljesítették, mert már a felvételek során ügyeltek arra, hogy ilyen helyzet ne állhasson elő.

Kivételes esetben nyílt csupán lehetőség nyugdíjas állami alkalmazottak **továbbfoglalkoztatására**, illetve reaktiválására. A minisztertanács dönthetett nyugalomba helyezések felfüggesztésében egy éves időtartammal. Az egy év lejártá után a reaktivizálás folytatására kizárólag a minisztertanácsnak az ügy egyetértőleges újratárgyalása nyomán kerülhetett sor. A reaktiválásra további lehetőséget biztosított a 30-as évek végén létrehozott új honvédelmi törvény. E törvény lehetővé tette ugyan, hogy a felettes hatóságok – tekintet nélkül a nyugdíjazásra vonatkozó jogszabályokra – állami alkalmazottakat állásukban visszatartsanak, illetve nyugalmazottakat reaktiváljanak, de csak a kivételes hatalom időszakában.¹²

Abban az esetben is kötelező volt a nyugdíjba vonulás, ha az illető ugyan még nem élte meg a 65. életévét és még nem rendelkezett 40, majd 35 éves szolgálati idővel, azonban **kedvezményes szolgálati időszámításban** részesült, és így a nyugdíja elérte a fizetése összegét. Erre akkor kerülhetett sor, ha az átlagosnál nehezebb szolgálati körülmények között teljesítette az illető a hivatását. Ebben az esetben hét hónapos szolgálati időegységeit nyolc hónappal számolták el.¹³

A **nyugdíjak összegének rendezését nem választották el a fizetésektől**, azokat egyszerre és egységesen rendezték. Ily módon nem fordulhatott elő, hogy a régebben nyugdíjba vonulók kevesebb nyugdíjat kaptak, mint a későbbi időpontban nyugdíjazottak.

Abban az esetben, ha a nyugdíjba vonult állami alkalmazott még nem érte el a kötelező nyugdíjkorhatárt és **ismét állami szolgálatba lépett**, kizárólag az új állásával járó fizetésre tarthatott igényt. Másodszori nyugdíjba vonulása alkalmával azonban valamennyi szolgálati évét figyelembe vették¹⁴

Lehetőség nyílt tehát **az állam alrendszerei közötti mozgásra** is. Az a nyugdíjas például aki egészségkárosodás miatt már nem teljesíthetett szolgálatot fegyveres testületnél – amennyiben azonban polgári szolgálatra még alkalmas volt – állást vállalhatott az állam civil szférájában, ha a kérdéses beosztáshoz szükséges képesítési követelményekkel rendelkezett. Ebben az esetben előnyben kellett részesíteni más pályázókkal szemben.¹⁵

Olyan nyugdíjrendszer működött tehát, amelyben érdemes volt maximális ideig tevékenykedni, mert így tarthatta meg a nyugdíjas megszokott életszínvonalát. Aki a közszférában töltötte el aktív idejét, számíthatott arra, hogy nyugdíjba vonulásakor nem kerül kedvezőtlenebb helyzetbe, mint aktív korában. A nyugdíjrendszer arra ösztönözte az állami alkalmazottakat, hogy a közszférát ne cserélje fel mással, ily módon a keletkezett tapasztalatok is a közszolgálat területén hasznosultak.

A közszférában való szolgálatvállalás mellett szólt továbbá az is, hogy az állami alkalmazott esetleges halála esetén az **elhunyt családjáról** az állam megnyugtató módon gondoskodott. Az özvegyeknek joguk volt – férjük után – özvegyi nyugdíjra, melyet mindaddig élvezhetett, amíg újra férjhez nem mentek. Az özvegyi nyugdíj a férj nyugdíjának ugyan csak az 50%-át tette ki, azonban a 70-90% körüli összeget is elérhette a nevelési járulékkal az ellátásra szoruló kiskorú gyermekek számától függően. A szolgálatteljesítés során, vagy azzal közvetlen összefüggésben elhalálozottak özvegyei számára – méltányossági alapon – általában elhunyt férjük fizetésének 100%-ban állapították

meg az özvegyi nyugdíjat. A szolgálati halált haltak özvegyei akkor is részesültek özvegyi nyugdíjban, ha a férjük szolgálati ideje még nem érte el a nyugdíjjogosultsághoz szükséges minimális szolgálati időt.¹⁶

Az állami alkalmazottak nyugdíjellátása érdekében **nyugdíjjárulékot** kellett fizetni. A fizetési osztályokba soroltak fizetésük 1,5%-át az altisztek és a szolgák pedig 1%-ot.

A rendvédelmi testületeknél azonban nem csupán állami alkalmazottak dolgoztak. E szervezetek foglalkoztattak olyan jogviszonyban is személyeket – viszonylag csekély létszámban – amely az állami alkalmazottakra vonatkozó nyugellátásra nem jogosította fel a munkavállalót. Ilyenek voltak a tiszteletdíjasok, a felmondás feltétele mellett alkalmazottak, továbbá akik csak valamely munkát befejezéséig nyertek alkalmazást, valamint azok, akiknek az illetményeit szerződésben állapították meg. Ők **öregségi és rokkantsági járulékot** voltak kötelesek fizetni 1929. január 1-től, amely a fizetésük 2,5 %-át tette ki. 1929 januárjától az állami alkalmazottaktól is levonták az öregségi és rokkantsági járulékot. Tőlük azonban csupán a fizetésük 2,5%-a és a nyugdíjjárulék közötti különbözetet vonták le.¹⁷

A nyugdíjasnak joga volt nyugdíját **végkielégítésre** átcserélni. A kérvényt a nyugdíjas feleségének is jóváhagyólag alá kellett írni. Mielőtt azonban a több évnyi nyugdíj összegének megfelelő végkielégítést folyósították volna, a felettes hatóság megvizsgálta, hogy:

- a kérvény mellékleteként benyújtott üzleti terv tartalma reális-é;
- a jelzett üzleti tevékenység előreláthatóan fog-e olyan jövedelmet eredményezni, amely a nyugdíj összegétől nem marad el, azaz a kérelmező a hivatásából fakadó társadalmi állásának viteléhez szükséges költségek fedezetét a vállalkozás jövedelme biztosítani fogja-é;
- a végkielégítés összege fedezni fogja-é a vállalkozás indítási költségeit.¹⁸

A fizetés és a pótlékok a vizsgált időszak állami alkalmazottai, ennek részeként pedig a rendvédelmi testületek személyi állománya szociális helyzetének meghatározó részét képezték.

A fizetés mértékét a képzettség és a tapasztaltság határozta meg. A legmagasabb szakismerettel és leghosszabb szolgálati idővel rendelkezők részesültek a legmagasabb fizetésben.

Az államapparátus érettségét, vagy annál magasabb végzettséget igénylő beosztásait **11 fizetési** osztályba sorolták. E tizenegy osztályt alkalmazták az állam egész területén így a rendvédelem területén is. A legalacsonyabbak a XI. fizetési osztályba tartozó beosztások voltak, amelyekbe érettségi birtokában is ki lehetett nevezni a jelentkezőket. A tizenegy fizetési osztály alsó felében „A” és „B” fizetési csoportokat alakítottak ki az érettségizettek és diplomások számára A diplomával rendelkezők eleve a magasabb jövedelmet biztosító „A” csoportba kerültek besorolásra. A diplomások azonban – amennyiben arra lehetőség nyílt – idővel, végigjárva az alsóbb fizetési fokozatokat, magasabb fokozatba is kerülhettek, amelyek betöltéséhez az érettségi már nem volt elegendő. A magasabb osztályokba tartozó beosztások betöltéséhez magasabb képzettséggel kellett rendelkezni. A fizetési osztályokba tartozó beosztások számát egymáshoz viszonyított százalékos arányban határozták meg. A státusok döntő többsége a legalacsonyabb XI. fizetési osztályba tartozott. A magasabb fizetési osztályokba tartozó státusok pedig fokozatosan és arányosan csökkentek.¹⁹

A fizetési osztályokon belül **fizetési fokozatokat** állapítottak meg a legmagasabb – az I-től a III-ig terjedő – fizetési osztályok kivételével. A fizetési osztályokban három fokozatot alakítottak ki a IV és V. fizetési osztály kivételével, ahol csak két fizetési fokozatot hoztak létre. Míg a fizetési osztály a szakismeret elismerésére szolgált, addig a fizetési fokozatok a szakmai gyakorlat honorálására voltak hivatottak. Egy-egy fizetési fokozatban a várakozási idő három év volt. Az adott fizetési osztályba újonnan előléptettek a legalacsonyabb fizetési fokozatba kerültek besorolásra. Kilenc év elteltével jutottak az adott fizetési osztály legfelső fizetési fokozatának a végére. Magasabb fizetési osztályba azonban abban az esetben léphettek, ha a magasabb besorolású fizetési osztályba tartozó beosztáshoz előírt magasabb képesítési követelménnyel rendelkeztek és a magasabb fizetési osztályban üresedés is előállt.²⁰

Akik a fizetési osztály legmagasabb fokozatát elérték és ott már három évet eltöltöttek, továbbá valamilyen oknál fogva (nem volt üresedés, nem rendelkeztek a magasabb osztály betöltéséhez szükséges képzettséggel stb.) nem léphettek magasabb fizetési osztályba **korpótlékban** részesültek. A korpótlék mindaddig járt, amíg lehetőség nyílt a magasabb fizetési osztályba sorolásukra, például megüresedés nyomán. A magasabb fizetési osztály kezdő fizetési fokozatában azonban fizetésük nem lehetett kevesebb, mint ami az alacsonyabb fizetési osztály legmagasabb fizetési fokozatában a korpótlékkal növelt illetményük volt.²¹ A korpótlék összege a nyugdíj kiszámításába beleszámított.²²

Mivel a fizetési osztályokba tartozók számát nem lehetett tágítani, fokozott jelentőségre tett szert annak a megítélése, hogy a megüresedett helyekre kiket lehet előléptetni. Ennek a meghatározására

szolgált az **országos rangsorozati névjegyzék**. E jegyzékben nyilvántartották, hogy kit és mikor léptettek elő. A leghosszabb várakozási idővel, azon belül a legnagyobb állami alkalmazotti szolgálati idővel rendelkezőket léptették elő a leggyorsabban, ha az egyéb követelményeknek is megfeleltek.²³

Általában azonban az állami alkalmazottak körében mindig többen voltak, akik a magasabb fizetési osztályba jutáshoz szükséges feltételekkel rendelkeztek, mint ahány üres hely volt. E helyzet enyhítését szolgálta, hogy minisztertanácsi határozatban rögzítették annak a mértékét, hogy az adott fizetési osztályba tartozókon túlmenően, a fizetési osztály javadalmazásában részesülők hány százalékának megfelelő létszámú állami alkalmazott részesülhet a fizetési osztályba tartozó beosztások **címének és jellegének** felruházásával.²⁴

A dualizmus idejében az állami alkalmazottak körén kívül esőknek is adományoztak úgynevezett **tiszteletbeli címeket**. Ezen elismerésben részesülők ugyan használhatták az adott hivatali címet például, miniszteri tanácsos, de az azzal járó juttatásokra nem tarthattak igényt. E címadományozást később a valóságosan kinevezettek számára előírt képesítési követelmény meglétéhez kötötték, majd be is szüntették.²⁵

Az állami alkalmazottak számára az általuk betöltött pozíciónál magasabb cím adományozása nyomán alakultak ki az úgynevezett **címzetes címek**. A magasabb funkció címzetes címével rendelkezők a magasabb funkció juttatásaiban nem részesültek, azonban a rangsorozati névjegyzékben megelőzték az azonos kondíciókkal rendelkező kollégáikat. Címzetes címmel azok voltak felruházhatók, akik az adott címhez kapcsolódó beosztás betöltéséhez szükséges kvalifikációval rendelkeztek. A címzetes címmel rendelkezőket előbb-utóbb – ha nem nyílt lehetőség a valóságos előléptetésre – felruházták címzetes címük jellegével is, amely már biztosította számukra a címmel járó juttatásokat is²⁶ E lehetőséget 1926-ban a minisztertanács korlátok közé szorította.

Az érettségivel, vagy magasabb képesítéssel rendelkező állami alkalmazottak pályájukat állami szolgálatban többnyire fiatalon gyakornokként kezdték. A **gyakornokok** fizetése volt a legalacsonyabb. Tulajdonképpen a nem létező XII. fizetési osztályt képezték. A gyakornoki idő három év volt. A három év leteltével az elméleti és gyakorlati szakvizsgák eredményes letételét követően véglegesítették a gyakornokokat.

A rendvédelmi testületeknél, ahol, vagy katonai, vagy valamilyen rendvédelmi rangrendszer működött, ugyanúgy érvényesült a fizetési rendszer, mint az állam civil szférájában. A különbség csupán annyi volt, hogy e testületeknél a rendfokozatokat és az azokhoz kapcsolódó beosztásokat sorolták be a fizetési osztályokba.

A tizenegy fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak fizetési rendszerét utánozta az **alacsonyabb képzettségűek fizetési rendszere**. Az államapparátus különböző szakterületein a hasonló szintű képzettséget igénylő beosztásokban tevékenykedőket csoportosították. Ilyen csoport volt a kezelőké, a díjnokoké, az altiszteké és a kisegítő szolgálké. Az érettséginel alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörök csoportjainál a fizetés mértéke a szolgálati évek számának gyarapodásával növekedett. Általában háromévenként emelkedett a fizetésük. A kezelők, díjnokok, altisztek és kisegítő szolgálk fizetési rendszerében a hároméves szolgálati periódusok jelentettek egy-egy fizetési osztályt. A szakterület specialitásának megfelelő sajátosságokat azonban beépítették ebbe a rendszerbe is.²⁷

Az állami alkalmazottak a fizetésükön kívül egyéb járandóságokra is jogosultak voltak, nevezetesen:

- lakáspénzre, vagy természetbeni ellátásra;
- családi pótlékra;
- egyéb pótlékra.

A nősülésükben nem korlátozottak számára a család nagyságától és a családfő által betöltött tisztség jellegétől függő méretű és szobaszámú lakás járt.* Az állami alkalmazottak nem lakás tulajdonjogot, hanem az előírásoknak megfelelő lakás **lakbérét** kapták kézhez havonta. Az országot – a helyi lakbérviszonyokat figyelembe vevő – kerületekre osztották, és a kerületi lakbérhelyzet szerint kapta az állami alkalmazott a lakbérhozzájárulást, amely a teljes lakbért fedezte. Ennél rosszabb minőségű lakásban nem lakhatott az igényjogosult. Előírták a számára azt is, hogy mely városnegyedben bérelhet lakást.²⁸ A rendvédelmi testületeknél a nőtlén tisztek számára – családi állapotuknak és rangjuknak

* A rendvédelmi testületek legénységi állományának csak meghatározott százaléka nősülhetett meg. A legénységi állomány nősülését a feletteseik engedélyezték. A tiszt állomány megnősülhetett, de csak megfelelő családi környezetből származó és anyagi javakkal rendelkező hölgyet vehettek feleségül. A családi környezete, a vagyoni helyzetet, a menyasszony erkölcsi állapotát az altisztek és a legénység menyasszonyai tekintetében is megvizsgálták. Abban az esetben vehették feleségül a kérelmezők menyasszonyait, ha a vizsgálat eredményei kedvezőek voltak. Az engedély nélkül nősülőket elbocsátották.

megfelelő – általában garzonlakást béreltek. A nőtlen legénységi állományt pedig laktanyai elhelyezési körülmények között szállásolták el.

A **családi pótlék** az állami hierarchiában betöltött pozíciótól függetlenül minden állami alkalmazottnak járt, a család nagyságától függően.²⁹

Az egyéb pótlékok csoportjában a rendvédelmi testületek személyi állománya jogosult volt még a lótartásra kötelezettek esetében **istállóbérrre, lótápváltásra, és lóátalányra**. Ez volt az elődje napjaink szolgálati gépjárműveinek.

A katonai állományú személyek (Azon rendvédelmi testületek személyi állománya tartozott ide, ahol a testület tagjai katonai rendfokozatot viseltek.) jogosultak voltak – a rangjuktól függő mértékben – **bútorbérrre** is, melyet havonta folyósítottak a számukra.

A hivatali kiküldetések esetében – a rangtól függő összeggel – járt a **napidíj** és az **utazási költségtérítés**.

Településről történő áthelyezés esetén – ugyancsak a család nagyságától és a hierarchiában betöltött helytől függően – járt a **költözködési illetmény**.

Katonaállomány esetében – akik vezényelhetőek voltak, míg a nem katonai jogállású személyek csak beleegyezésükkel voltak áthelyezhetőek ideiglenesen vagy véglegesen – járt a **vezénylési pótdíj** is.

Az állami alkalmazottakat megillette továbbá a **félárú vasúti menetjegy** vásárlását lehetővé tévő igazolvány is.

A fegyveres testületek személyi állománya ezen felül jogosult volt még, úgynevezett átalányokra is, mint például **irodaszer-átalány, takarítószer-átalány** stb.

Az egyenruhások járandóságai kiegészültek az **egyenruha-illetménnyel**.

Ennek kifizetése történhetett pénzben – mint a fizetési, illetve rangosztályokba kinevezettekénél – és természetben, mint az altiszteknél és a legénységénél.

Léteztek olyan pótlékok is, amelyek egyes speciális állománycsoportokhoz kapcsolódtak. Ilyen volt például a katonatiszti rangot viselők esetében a **tisztiszolga váltás**. Idesorolható a **sérülési pótdíj** is amelyet kizárólag a fegyveres szolgálat során szerzett sérülések után lehetett folyósítani.³⁰

Az állam egyes alrendszerében – nevezetesen a fegyveres testületeknél – eltöltött szolgálat nehézségeit és veszélyeit, az adott alrendszerben szolgálatot teljesítők pótdíjban részesítésével honorálták. Ez a rendszer működött például a rendőrségnél, a csendőrségnél, a pénzügyőrségnél, a büntetés-végrehajtásnál.

A Magyar Királyi Rendőrségnél szolgálatot teljesítő egyenruhások, és detektívek **rendőrségi pótdíjban** részesültek.³¹ A rendőrséghez hasonlóan, a csendőrség tagjai is rangjuktól függő **csendőrségi pótdíjban** részesültek. A rendvédelmi testületek pótdíjainak összegét a pénz vásárlóértékének változása függvényében időnként újraszabályozták.³²

A rendvédelmi testületek magasabb rendfokozatú vezető állásokat betöltő tisztjei **működési pótdíjra** is jogosultak voltak. A működési pótdíj a vezető állásból fakadó reprezentációs költségek fedezésére szolgált, amellyel nem kellett elszámolni.³³

A rendvédelmi testületek azon tagjai, akiknek a munkaköre kevésbé volt veszélyes a testület más tagjaihoz képest nem testületi pótdíjban, hanem testületi **pótlékban** részesültek, amelynek az összege kisebb volt, mint a pótdíjé. A Magyar Királyi Rendőrség személyi állományába tartozó számvevőségi, pénztári és kezelési tisztviselők például rendőrségi pótlékban részesültek.³⁴ A más tárcákhoz tartozó rendvédelmi testületek tagjai is azonos elv szerint részesültek pótlékban. Az igazságügyi tárcához tartozó büntetőintézeteknél és bírósági fogházaknál alkalmazott fegyőrök, börtönőrök, fogházőrök, zárkaőrök, nőfelügyelők, ápolók, kapusok, bakók például úgynevezett őri pótlékban részesültek.³⁵

Összességében állami alkalmazottak fizetési- és nyugdíjrendszere kedvezőbb volt, mint a magánszférában tevékenykedők hasonló rendszerei. Ez is elősegítette, hogy:

- a státuszokra jelentkezők köréből a legalkalmasabbakat választhatták ki az arra illetékesek;
- az állami alkalmazottak egyfajta elit képeztek, amely a lakosság ügyei intézésének a színvonalában is megmutatkozott, egyáltalán az állam és alrendszerének a működését kedvezően befolyásolta.
- mivel a fizetési- és a nyugdíjrendszer átlátható és logikus volt, valamint a társadalom többsége számára szimpatikus elvek szerint működött, amelyben elenyésző módon kapott szerepet a vezetői szubjektivitás, lehetőség nyílt a nyugodt körülmények között végzett alapos és minőségi munkára, amelyet a hivatali áskálódások mélyrehatóan nem voltak képesek befolyásolni;
- az állami szférában tevékenykedők viszonyai egységes rendszert képeztek, ily módon az alrendszerekben szolgálatot teljesítők nem voltak megosztottak, az egyes alrendszerekben fellelhető többletjuttatások arányban álltak a szakterületnek az átlagostól eltérő nehézségeivel, az alrendszerek között

pedig átjárhatóság állt fenn, melynek alapvetően az eltérő szakképesítésnek való megfelelés szabott gátat;

- a fizetési és nyugdíjrendszer arra ösztönözte az érintetteket, hogy szakmai kvalifikáltságukat folyamatosan gyarapítsák, a pályát ne hagyják el, hanem tapasztalataikat a közszféra terén hasznosítsák, mindez hozzájárult a tudás tekintélyének növeléséhez, ezen keresztül pedig az apparátus működése színvonalának emeléséhez;

- a kedvező ellátási körülményekből fakadóan az állami alkalmazottak nem kényszerültek kiegészítő jövedelem-szerző tevékenységre, hiszen a pozíciójukhoz méltó megélhetést számukra az állam biztosította, éppen ezért másfajta jövedelemszerző tevékenységet nem is vállalhattak, ily módon az állami alkalmazottak kiegyensúlyozott életvitele tükröződött a munkavégzésükben, a felkészültségük gyarapításában;

- ebben a közegben a korrumpálhatóság szinte szóba sem jöhetett, az állami alkalmazottak szellemisége, és azok a körülmények, amelyek e szellemiség kifejlődését lehetővé tették gyakorlatilag lehetlenné tették a korrupciót.

Ezek a vonások teszik a kiegyezés és a második világháború közötti humán viszonyokat figyelemreméltóvá. E vonások kialakulását előidéző intézkedések jelentik azt a tapasztalatanyagot, amelyből merítve megújulhat a harmadik évezred elején az Európai Unió fejlett körülményei közé kerülő magyar állam.³⁶

Jegyzetek:

¹ PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historia Praesidii Ordinis)* I. évf. (1990) 1. sz. 30-37. p.

² Idem: A magyar rendvédelem fejlődési sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historia Praesidii Ordinis)* VI. évf. (1996) 7. sz. 80-89. p. A tanulmány korábbi változata 1995 október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című hetedik konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

³ - GLATZ Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918-1920.* Budapest, 1992, Akadémia Kiadó.

- ÖRY Károly: Katonapolitika és hadseregszervezés az 1918-as polgári demokratikus forradalom idején. *Hadtörténelmi Közlemények.* LXXXIV. évf. (1970) 1-2. sz.

- Idem: A rendvédelem szerepe az első világháború, az „öszirózsa” forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1993) 5. sz. 42-54. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború forradalom Trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁴ PARÁDI József (szerk.): *A magyar rendvédelem-története.* Budapest, 1996², Osiris, 68-172. p.

⁵ Idem: A rendvédelem, a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historia Praesidii Ordinis)* X. évf. (2000) 12. sz. 79-87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁶ *Közszolgálati jogszabályok gyűjteménye,* Budapest, 1940, Pénzügyminisztérium.

⁷ PARÁDI József: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. *RTF. Főiskolai Figyelő Plusz,* IV.évf. (1993) 1. sz. 130-136. p.

⁸ CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannonia Kiadó Alapítvány, 100-103. p. /Pannónia Könyvek./

⁹ 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról.

¹⁰ 7000/1925. ME. r. a létszámviszonyok rendezése és az állami és vármegyei tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjait megillető illetményeknek, továbbá az említetteket, valamint mindazok özvegyeit és árváit megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása tárgyában.

¹¹ 929/XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről, és a 3000/1929. BM.r.

¹² 1939/II. tc. a honvédelemről.

¹³ 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról.

¹⁴ 7000/1925. ME. r. a létszámviszonyok rendezése és az állami és vármegyei tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjait megillető illetményeknek, továbbá az említetteket, valamint mindazok özvegyeit és árváit megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása

¹⁵ 1873/II. tc. a kiszolgált altisztek alkalmazásáról.

¹⁶ 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról.

¹⁷ 5630/1928. ME. r. az állami tisztviselőknek és egyéb alkalmazottaknak, valamint ezek hozzátartozóinak öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló 1928/XL. tc. végrehajtása.

¹⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem-története.* 216-217. p.

¹⁹ Vö. 14. jegyzettel

²⁰ 1893/IV. tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről.

²¹ 1938/XXXVII. tc. a közszolgálati tisztviselők korpótlékáról.

²² 2000/1940. PM.r. a közszolgálati tisztviselők korpótléka után járó nyugdíjról.

²³ 9000/1927. ME.r. az állami, vármegyei az államvasúti és az állami vas- acél és gépgyári tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámórség, folyamórség és államrendőrség tagjait megillető illetmények, továbbá az említettek, valamint mindazok özvegyeit és árvaikat megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása.

²⁴ 1926. március 26. Minisztertanácsi határozat.

- V. fizetési osztályban 40%
- VI. fizetési osztályban 30%
- VII. fizetési osztályban 20%
- VIII. fizetési osztályban 15%
- IX. fizetési osztályban 10%
- X. fizetési osztályban 5%

²⁵ 1933.július 7. minisztertanácsi határozat Nem kinevezhető tisztviselők számára adományozás tilalma.

²⁶ Vö. 24. jegyzettel

²⁷ 31 820/1934. PM.r. a pénzügyőri altisztek rangsorolására.

²⁸ 8000/1940. ME.r. a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvaik ellátási díjai.

²⁹ 1912/XXXV, tc. az állami, vármegyei és államvasúti alkalmazottak családi pótlékáról és egyéb intézkedésekről.

³⁰ PARÁDI: *A magyar rendvédelem-története.* 214-215. p.

³¹ 3260/1930. ME.r. a Magyar Királyi Honvédség és egyéb fegyveres őrtestületek tagjainak pótdíja és egyéb intézkedések.

³² 6160/1938. ME.r. a rendőrségi pótdíj felemelése.

³³ 62 400/1930. BM.r. a Magyar Királyi Államrendőrségnél működési pótdíjak engedélyezése.

³⁴ 8000/1940. ME.r. a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvaik ellátási díjai.

³⁵ Vö. 14. jegyzettel

³⁶ PARÁDI József: *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996. Osiris, 220-221. p.

Fontosabb jogszabályok

Törvények:

- 1873/II. tc. a kiszolgált altisztek alkalmazásáról.
- 1875/LI. tc. a közös hadsereg (haditengerészet) és a Magyar Királyi Honvédség egyéneinek katonai ellátásáról és egyéb intézkedésekről.
- 1881/LXXI. tc. a Magyar Királyi Csendőrség nyugdíjigényei.
- 1883/I. tc. a köztisztviselők minősítéséről.
- 1885/XI. tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról.
- 1893/IV. tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról és a megyei törvényhatóságok állami javadalmasításának felemeléséről.
- 1897/XXIV. tc. az állami hivataloknál alkalmazott díjnokok szolgálati és anyagi helyzetének javításáról.
- 1912/XXXV. tc. az állami, vármegyei és államvasúti alkalmazottak családi pótlékáról és egyéb intézkedésekről.
- 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árvaiknak ellátásáról.
- 1922/VIII. tc. a Magyar Királyi Vámórség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felgyverzésének megállapításáról.
- 1928/XL. tc. az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról.
- 1929/XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről.
- 1930/XXVI. tc. a Magyar Királyi Honvédség és egyéb fegyveres testületek tagjainak pótdíjairól.
- 1931/III. tc. a honvédség, vámórség, folyamórség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról.
- 1934/I. tc. a közszolgálati alkalmazottaknak és a honvédség tagjainak valamint mindezek hozzátartozóinak ellátását szabályozó rendelkezések módosításáról.
- 1936/VIII. tc. rendőrlegénységi és csendőrlegénységi betegsegélyezési alap létesítéséről.
- 1938/XXXVII. tc. a közszolgálati tisztviselők korpótlékáról.
- 1938/XXXVIII. tc. a közszolgálati alkalmazottak és nyugdíjasok anyagi helyzetének családvédelmet szolgáló javításáról.
- 1938/XXXIX. tc. az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap szolgáltatásaira jogosultak körének kiterjesztéséről.
- 1939/II. tc. a honvédelemről.

Rendeletek:

Kormányrendeletek:

- 4600/1906. ME.r. az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezése.
- 5694/1907. ME.r. a 4600/1906. ME.r. módosítása.
- 3000/1917. ME.r. az állami és vármegyei tisztviselők, altisztek és szolgák magasabb összegű fizetés természetével bíró illetményekre igényt adó szolgálati várakozási idejének újabb szabályozása.
- 5000/1924. ME.r. az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség, vámórség, folyamórség és államrendőrség tagjai illetményeinek újabb szabályozása.
- 5100/1924. ME.r. az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség, vámórség, folyamórség és államrendőrség tagjai, nemkülönbben mindezek özvegyei és árvaik ellátási díjainak újabb szabályozása.
- 7000/1925. ME.r. a létszámviszonyok rendezése és az állami és vármegyei tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámórség, folyamórség és államrendőrség tagjait megillető illetményeknek, továbbá az említettek, valamint mindezek özvegyeit és árvaikat megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása.
- 3000/1927. ME.r. a létszámviszony rendezését és az állami és vármegyei tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámórség, folyamórség és államrendőrség tagjait megillető illetményeknek, továbbá az említettek, valamint mindezek özvegyeit és árvaikat megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása.

tetteket, valamint mindezek özvegyeit és árváit megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása tárgyában kiadott 7000/1925. ME.r. kiegészítése illetve módosítása, továbbá az állami és vármegyei altisztek és kiegészítő szolgák létszámviszonyainak rendezése tárgyában

- 9000/1927. ME.r. az állami, vármegyei, az államvasúti és az állami vas- acél- és gépgyári tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjait megillető illetmények, továbbá az említetteket, valamint mindezek özvegyeit és árváit megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása.

- 5630/1928. ME.r. az állami tisztviselőknek és egyéb alkalmazottaknak, valamint ezek hozzátartozóinak öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló 1928/XL. tc. végrehajtása.

- 3260/1930. ME.r. A Magyar Királyi Honvédség és egyéb fegyveres őrtestületek tagjainak pótdíja és egyéb intézkedések.

- 25 500/1930. PM.r. a pénzügyőri altisztekre vonatkozóan.

- 3300/1931. ME.r. az egyes fizetési osztályok B fizetési csoportjába tartozó állami, vármegyei, államvasúti, állami vas- acél- és gépgyári, állami kőszénbányászati tisztviselők részére személyi pótléknak engedélyezése.

- 1700/1932. ME.r. az állami és más hatóságoknál tényleges szolgálatban álló tisztviselők és rangosztályba sorozott havi-díjasok mellékjárandóságainak szabályozása.

- 3000/1932. ME.r. az állam és az önkormányzatok személyi kiadásainak további csökkentése.

- 1400/1933. ME.r. az állam és az önkormányzatok személyi kiadásainak további csökkentése.

- 4100/1934. PM.r. a pénzügyőri altisztek rangsorolása.

- 7700/1934. ME.r. az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap szolgáltatásainak újabb szabályozása.

- 31 820/1934. PM.r. a pénzügyőri altisztek rangsorolása.

- 700/1935. ME.r. az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap szolgáltatásainak újabb szabályozásáról szóló 7700/1934. ME.r. kiegészítése és módosítása.

- 3000/1936. ME.r. az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap szolgáltatásainak újabb szabályozása.

- 7000/1937. ME.r. a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok özvegyek és árvák ellátási díjai.

- 5630/1938. ME.r. az állami és vármegyei altisztek és kiegészítő szolgák létszámviszonyainak rendezéséről szóló 3000/1927. ME.r. értelmezése.

- 6160/1938. ME.r. a rendőrségi pótdíj felemelése.

- 9900/1938. ME.r. az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap szolgáltatásainak újabb szabályozása.

- 12 000/1939. ME.r. a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményeiről, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátási díjai.

- 5700/1940. ME.r. a honvédelmi kötelezettségeket teljesítő közszolgálati, köztisztviselői, közintézeti és közüzemi alkalmazottak illetményeinek és egyéb jogviszonyainak szabályozása.

- 8000/1940. ME.r. a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátási díjai.

Miniszterei rendeletek:

- 16 742/1901. PM.r. a pénzügyigazgatás összes ágazatainál működő gyakornokok véglegesítésének megszüntetése.

- 1800/1919. PM.r. a pénzügyi altisztek illetményeinek szabályozása.

- 25 500/1930. PM.r. a pénzügyőri altisztek rangsortpótló névjegyzékbe csoportosítása.

- 62 400/1930 BM.r. a Magyar Királyi Államrendőrségnél működési pótdíjak engedélyezése.

- 62 836/1933. BM.r. az ideiglenes kinevezéseknek a pénzügyőri altisztek létszámában való megszüntetése iránt kiadott 5367/1881 PM.r. hatályon kívül helyezése.

- 4308/1938. PM.r. a közszolgálati tisztviselők korpótlékáról szóló 1938/XXXVII. tc. végrehajtásáról.

- 2000/1940. PM.r. a közszolgálati tisztviselők korpótléka után járó nyugdíjról.

Minisztertanácsi határozatok:

- 1926. március 26. az állami tisztviselők cím és jellegadóományozása.

- 1931. június 11. kiszolgált állami tisztviselők nyugállományba helyezése tárgyában.

- 1933. május 26. a címadományozási javaslatok előterjesztése idejének meghatározása

- 1933. július 7. nem kinevezett tisztviselők számára címadományozás tilalma.

- 1934. június 11. az állami tisztviselők részére a IX. fizetési osztályú állás címének és jellegének adományozása.

- 1935. június 21. az 1931/III. tc. (A honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesítő legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról) egységes végrehajtása